

Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond
Akadeemiline Rahvaluule Selts
Eesti-uuringute Tippkeskus

**Viieteistkümnes Eesti folkloristide
(talve)konverents**

Loodus – keskkond – kultuur

24. ja 25. märtsil 2021
veebikeskkonnas Microsoft Teams

Ettekannete teesid

EKM Teaduskirjastus
Tartu 2021

Koostajad: Katre Kikas, Mare Kalda
Keeletoimetaja: Asta Niinemets
Küljendaja: Diana Kahre

Korraldajad:

Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond
Akadeemiline Rahvaluule Selts
Eesti-uuringute Tippkeskus

Korraldustoimkond:

Katre Kikas, katre.kikas@folklore.ee
Mare Kalda, mare.kalda@folklore.ee

Veebikonverentsi IT-tugi: Maris Kuperjanov
Konverentsi kodulehe valmistaja: Kirill Maftuljak

Konverentsi kodulehe veebiaadress:

<https://www.kirmus.ee/loodus-keskkond-kultuur>

Konverentsi läbiviimist toetavad Eesti Kultuurkapitali rahvakultuuri sihtkapital, teadusprojekt EKM 8-2/20/3 ja Eesti-uuringute Tippkeskus (TK-145).

ISBN 978-9949-677-95-5 (pdf)

© Autorid, 2021

© Eesti Kirjandusmuuseum, 2021

Eessõna

Alates 2005. aastast on Eesti rahvaluuleteadlased korraldanud igaaastaseid talvekonverentse, mille eesmärk on ühendada Eesti eri institutsioonide folkloriste ning luua ühiste arutelude foorum.

2021. aastal toimuva konverentsi üldteema on “Loodus – keskkond – kultuur”. Konverentsi eesmärgiks on analüüsida ja kriitiliselt hinnata inimeste ja looduse vaheliste igapäevaste kokkupuutepunktide mitmetisust. Looduse ja keskkonnaga seotud teemad on hetkel ühiskonnas aktuaalsed ning teravaid vastasseise tekitavad. Need debatid rõhutavad inimesi ümbritseva (loodus)keskkonna muutumist, ning peegeldavad seda, kuivõrd tugevalt on kujutelmad loodusest ja keskkonnast seotud (rahvus)kultuuri ja (nii rühma kui üksikisiku) identiteediga.

Selleaastase konverentsi ettekanded käsitlevad looduse ja keskkonna teemade kajastumist nii varasemas kui ka tänapäevases kultuuris ja folklooris. Esimese päeva ettekanded keskenduvad pigem minevikule ning terminoloogilistele täpsustustele, samuti ka mineviku pärandi üle lugemisele ja taas mõtestamisele. Teise päeva ettekannete fookuses on tänapäevased kultuurinähtused – on nii praktilise looduskaitsega seotud arutlusi kui ka hobirühmade looduskäsitluste iseärasusi, vaatluse alla tuleb nii looduse ja keskkonnaga seotud meeme, nalju kui ka muusikat. Teise päeva lõpetab ümarlaud, mis võtab vaatluse alla terminoloogilise keskkonna ning küsib postkolonialismi ja postsotsialismi võimalike kokkupuute kohtade järele.

Mõttetihedat ja arutelude rohket konverentsi!

Korraldajad

Looduse probleem eesti rahvaluule käsitlemisel

Madis Arukask, Tartu Ülikool

madis.arukask@ut.ee

Eesti rahvaluule paljude valdkondade või liikide käsitlemisel on tänapäeval iseenesestmõistetav nende sidumine looduse mõistega. On regilaulud loodusest ja loomadest, kohapärimuses käsitletakse looduslikke pühakohti ja muid loodusobjekte, loodusega seotult märgistatakse või alaliigitatakse lühivorme jne. Paljudel juhtudel on tegemist nn temaatilise liigitusega, kuid loodus tuleb mängu ka vastanduses inimkesksega, näiteks usundilise folkloori puhul. Ometigi on suur osa kogudes leiduvast traditsioonilisest rahvaluulest pärit ajast, mil loodust tänapäevases eristatuses kontseptsioonina veel olemas ei olnud. See on kogutud inimestelt, kelle jaoks seda meile nüüd justkui üldmõistetaval kujul ei saanud eksisteerida. 19. sajandi ja 20. sajandi alguse folkloorikogujatelgi (Eisen, Hurt eelkõige) ei ole see mõiste ülearu levinud, saati nende pöördumistes kogujate poole. Loomulikult oli see sõna 19. sajandi eesti keeles juba nominaalselt olemas ning haritlastele ei olnud võõras ka selle teaduslik või inimkultuurile vastanduv tähendus natuurfilosoofilises/loodusteaduslikus mõttes, kuigi üldisemas pruugis ja tunnetuses tähistas 'loodus' siis ja algselt ikkagi 'loodut', ehk siis üldse kõike olemasolevat.

Eelpoolöelduga kerkib esile oluline metodoloogiline, aga ka maailmavaateline probleem: mida me tegelikult võime teada 19. ja 20. sajandi alguse eestlaste maailmapildist, kui me läheneme sellele oma mõõdupuude ja mõttemalliga, antud juhul siis kontseptualiseeritud, "kitsama" looduse mõiste rakendamisega? Kas sõna/mõiste puudumine loomulikus keeles tähendas ka nähtuse enda mitteteadvustamist? Häid vastuseid teadmata püüan selles ettekandes esitada mõningaid tõenäolisi mudeleid, mille abil on rahvaluulet "looduse" aspektist käsitletud – sfääriline, animistlik, kristlik-demonoloogiline, loodusteaduslik (ja vahest veel mõni). Kas meid üldse on huvitanud toonane inimene või uurime me usinalt kõigest tema "rahvaluulet"?

Chukchi without Borders: Fortunes and Misfortunes of a Russian Joke Cycle outside Russia

Guillem Castañar, University of Barcelona / Estonian Literary Museum
gcastanar@gmail.com

The Chukchi are an ethnic group ridiculed in stupidity jokes that enjoyed widespread popularity in Soviet times. It has been often argued that Chukchi anecdotes are political. However, as this ethnic group has remained a favourite target also after the fall of the Soviet Union, it has to be accepted that these jokes allow other readings as well. The Chukchi have become one of the staples of ethnic jokelore in post-Soviet Russia as well as in independent Estonia (where they feature in Russian- as well as Estonian-language jokes). This paper aims to point out some of the changes and continuities that post-Soviet Chukchi anecdotes have undergone after crossing geographical and linguistic borders. Thus, a comparative, synchronic analysis is carried out on three different sets of jokes from the 1990s: on the one hand, Chukchi jokes in Russian and, on the other hand, Russian-language and Estonian-language Chukchi jokes from Estonian sources. As these texts are considered here a form of ethnic humour, the focus of the presentation is on ethnic markers of the text. It is hoped that this analysis can provide some insight into the development of the Russian-language jokes outside the Russian Federation and the evolution of post-Soviet verbal humour.

“When you try to tell people about climate change, and they start making memes about you”: Greta Thunberg memes in the context of her climate change activism

*Anastasiya Fiadotava, Estonian Literary Museum
anastasiya.fiadotava@folklore.ee*

The paper discusses humorous memes dedicated to one of the most prominent figures in contemporary climate change activism, Swedish schoolgirl Greta Thunberg. The data consist of 263 memes collected from social media and popular meme-sharing websites that feature Greta Thunberg or comment on her activities and speeches. The analysis of the data illustrates that ecological agenda that Thunberg pursues does not occupy a central place among the topics of the memes. Most of them do not address ecological issues, but are rather focused on politics, everyday life or other topics. Many memes also make use of the catchy phrases in Thunberg’s speeches, recontextualizing them to achieve humorous effect. While some of the memes aim at ridiculing Greta Thunberg personally (for example, alluding to her Asperger syndrome or unfavorably comparing her to other children), other use her image and words metaphorically. Memes also abound in intertextual references, drawing parallels between Greta Thunberg and characters of popular media, films, cartoons etc. Moreover, some of the memes featuring Greta Thunberg build upon other popular image macros.

Despite the abundance of textual captions, the image backgrounds are not so varied. They mostly derive from the most noticeable appearance of Greta Thunberg in the media, such as her speech at the UN summit, her crossing paths briefly with Donald Trump and the “Time” magazine’s cover announcing Greta Thunberg the person of the year in 2019 etc. These visual representations have become easily recognizable and stimulated the creation of meta-memes. By embracing both textual and visual aspects of Greta Thunberg memes, the paper reflects on the interrelation between the content of memes and the social facts that were their prototypes.

Miks loodus sai vanasõnade kogumisel oluliseks

Liisa Granbom-Herranen, Turu Ülikool
lakgra@utu.fi

Looduse ja vanasõnade seost määratlevad ühiskonna vajadused ja ideed ning vanasõnade kogumine ja uurimine on alati seotud seda teostava ühiskonnaga. 19. sajandil, mil Soome püüdis iseseisvuse poole, oli Johann Gottfried von Herderi neohumanismil suur mõju sellele, kuidas tajuti rahvaluule staatust ning tähtsust rahvuse arengule. Herderi kliimateooria rõhutab oluliselt geograafia, kliima ja ajaloo mõju rahva elutingimustele. Enne seda, 18. sajandil märkis David Hume inimeste mõttemaailma erinevusi, enamasti peegeldasid need erinevused erinevaid keskkondi ja looduslikke tingimusi.

Rahvuslikust romantismist mõjutatuna otsiti rahva hulgast soome pärismaist ja loodusega seotud ruumikäsitlust. Seda ei otsitud mitte niivõrd rahva igapäevaelus kui niivõrd rahva käest kogutud suulisest pärimusest. Romantismist lähtuv keele ja rahvakultuuri idealiseerimine Soomes rõhutas seost looduse ja rahva kultuuritraditsiooni (sh vanasõnade) vahel. Ka Elias Lönnroti kogutud rahvalaulud ja vanasõnad olid vastuseks romantismiperioodi rahvuslikele aistingutele. Isegi niivõrd, et nii rahvalaule kui ka vanasõnu muudeti nii, et nad sarnaneksid enam Kalevala tekstidele. Rahvusliku identiteedi kujunemisel asetsid loodus ja rahva suhe loodusega olulisele positsioonile.

Folkloor kui inimese ja keskkonna suhte ning selle muutumise kajastaja

Mall Hiemäe, Eesti Kirjandusmuuseum

20. sajandi lõpukümnenditel said meil aktuaalseks mõisted keskkonnakaitse ja ökoloogia. Organismide, nende koosluste ning keskkonnatüüpide vastastikused suhted, ökoloogiakasvatuse ja -eetika sätted kajastuvad folklooris ennekõike seoses põliste elatusaladega. Nii nagu räägime rahvabotaanikast või rahvameditsiinist, sobib siin kasutada rahvaökoloogia nimetust. See haakub ka rahvusvahelise uurimisprogrammi “Inimene ja biosfäär” alateemaga “Inimese ja looduse suhte ajaloost Eestis”, millesse kuulub üksiti liigikaitse.

Aastaid tagasi vastasin looduskaitse ühiskondliku inspektorina ringküsitlusele “Mida peate looduskaitsetöös oluliseks?” Minu vastus: “Kasvatada inimest” äratas metsamajandusministeeriumis tähelepanu. Keskkonnakaitse mõistet siis veel ei kasutatud, kuid looduskaitse sai aktuaalseks märksõnaks 1950. aastate lõpul. Folkloristina olin plaaniliste ülesannete kõrval asunud omatahtsi tutvustama looduseteemalist rahvapärimust nii ettekannetes kui ka trükisõnas, nüüd on kätte jõudnud aeg üldistusteks.

Ettekandes vaatlen inimese ja muu looduse ökoloogilisi suhteid bioloogilise liigitussüsteemi lõikes. Kui Eesti looma- ja kalaliikide ning roomajate ja kahepaiksete arv on mõõdetav kümnetega, linnuliikide arv sadadega, siis putukaliikide arv ulatub tuhandetesse. Alates 19. sajandi teisest poolest talletatud rahvapärimuses on putukate hulka arvatud liikidest u 50% negatiivse reitinguga, u 25% rahvausus kaitstud ja hoitud ning u 25% puhul on suhtumine neutraalne; suhtumine roomajatesse ja kahepaiksetesse on 20. sajandil diametraalselt muutunud. Võrreldes juba nimetatutega on suhtumine kaladesse märkimisväärselt utilitaarne, tarbijalik, vastukaaluks muistendid järverännu ja/või kalade kadumise kohta normirikkumise pärast. Linnupärimust iseloomustab animismisugemetega siirdhingejutelm. Loomariigi esindajate puhul on tunnuslik nende antropomorfiseerimine ning omaduste ülekandmine inimesele. Üldhinnangus on ökoloogilisi suhteid kajastavate tegurite osakaal valdkondlikult mitmetine ja erinev, ühtlasi ajas muutuv.

Kirjandus

Ökoloogialeksikon. Koost. Viktor Masing. Tartu, 1992: 282–283.

Geopeitjad kui loodusrahvas. Looduse representatsioonist harrastusrühmas

Mare Kalda, Eesti Kirjandusmuuseum
kalda@folklore.ee

10. veebruaril 2021 möödus 20 aastat geopeituse algusest Eestis. “Värskes õhus mängitav aardeotsimismäng”, nagu seda defineeritakse harrastuse internetileheküljel geopeitus.ee, ühendab spetsiifilisi *offline* ja *online* tegevusi. Hobi harrastamiseks vajalik informatsioon, geopeitjate aktsioonid ning nende aktsioonide fotodega illustreeritud raportid (lühemad või pikemad aardeotsimise lood ehk logiteated) ning osalejate diskussioonid geopeituse foorumis moodustavad huvitava, harrastajaskonna poolt pidevalt täiendatava online andmekogu. Aastate jooksul Eestisse peidetud 4000 aaret otsides kirjutavad geopeitjad muude muljete hulgas 65 000 logisissekandes ka loodusest, ning rohkem kui 86 000 fotot kujutavad loodust igal aastaajal nii linnas kui maal. Ettekandes arutletakse looduskirjutuse kui representatsiooniviisi üle, mis kuulub geopeituse andmekogusse mängimiseks vajaliku informatsiooni sisuka, tegelikult vägagi loomuliku kaasandena.

Loodusest kahe 19. sajandi keskpaigas sündinud mehe omaeluloolistes tekstides

*Katre Kikas, Eesti Kirjandusmuuseum
katreki@folklore.ee*

Minu ettekande keskmes on kirjutatud loodus, s.o ma ei vaatle reaalsel looduskeskkonda vaid seda, kuidas konkreetsete tekstide autorid loodust oma tekstides kujutavad. Kuna igasugune kirjutamine toimub alati konkreetset sotsiaalselt positsioonilt, tuleb küsida selle järele, kuidas seostuvad looduse erinevad ilmumid autorite poolt taotletava kirjutajapositsiooniga. Kirjutajad, kelle tekste ma käsitlen, on hõlmatavad rahvalike kirjutajate kategooria alla, samas žanrid, mida nad viljelevad, pole üheselt rahvaliku kirjalikkuse valdkonda kuuluvad, vaid peegeldavad nende soovi osaleda üldisemas kirjaruumis.

Lähemalt keskendun kahele omaeluloolisele tekstile: põllumehe ja kooliõpetaja Paulus Paurmani (1850–1903) 1891. aastal kirja pandud eluloole ja mölder Märt Siipeni (1843–1916) 1890. aastate keskpaigas peetud päevikule. Vaatlen seda, kuidas loodus(keskkond) ilmub nendes tekstides ühelt poolt kui osa praktilisest (ning sageli problemaatilisest) argireaalsusest ning samas kui poeetiline allikas oma elukogemuse mõtestamiseks. Mõlema mehe puhul võib näha kolme erinevat suhet loodusesse: loodusjõududega leppimine, looduse kujundamine/kodusdamine, looduse idealiseerimine. Ettekandes arutlengi nende erinevate suhestumisvõimaluste võimalike eeskujude ja tausta üle.

Tuhat aastat lõputut malemängu männipuu all (Zuriaake)

Mare Kõiva, Eesti Kirjandusmuuseum
mare@folklore.ee

Ettekandes annan sissevaade Aasia *folkrokk* ja *folkmetal* harudesse, mille stiili ja videoklippidesse põimitakse mütoloogiat, ajalugu ja selle taasloomise võimalusi ning kohaliku looduse eepilist ilu. Osad rühmitustest täiendavad Lääne muusikastiile ajalooliste kostüümide, näomaalingute ja maskide ning traditsiooniliste muusikariistadega. Kahtlemata on tegemist mütoloogia elujõuliste arendustega ja keeruliste ajaloosõnumite võimsa väljendusvahendiga. Kasutan *DreamSpirit*, *HU*, *Black Kirin* jt muusikat.

Animism ja analogism kui abivahendid eesti talupoja rahvapärase ontoloogia mõistmiseks

Merili Metsvahi, Tartu Ülikool
merili.metsvahi@ut.ee

Meie tänapäevase arusaama kohaselt eksisteerib maailmas kultuuriline mitmekesisus, loodus aga on üks ja muutumatu. Mitmesaja aasta taguse eesti talurahva nägemuses oli pilt ümber pööratud: mitmekesisus avaldus ennekõike loodussfääris. Samal ajal ei eristatud loodussfääri ja sotsiaalset sfääri eraldiseisvate ontoloogiliste kategooriatena. Sotsiaalse elu aluseks olid teistsugused suhted kui meie nüüdisaegses ühiskonnas.

Philippe Descola vaatleb oma raamatus “Teispool loodust ja kultuuri” (*Beyond Nature and Culture*) nelja ühiselu koos hoidvat suhtetüüpi (ontoloogiat): animism, totemism, naturalism ja analogism. Eesti vanu rahvakombeid ja -uskumusi, regilaule ja sajanditevanuseid rahvajutte analüüsidest võib neis tuvastada animistlikke ja analogistlikke elemente. Oma ettekandes tutvustan Descola postuleeritud ontoloogiaid ning küsin, kas ja kuidas aitab nende kontseptsioonide kasutamine analüüsida rahvaluule avaldumisvorme ning selgitada talurahva omaaegse maailmamõistmisega seotud küsimusi.

Kliimamälu: igapäev ja katastroofid pikal 19. sajandil

*Ulrike Plath, Tallinna Ülikool / Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus
plath@tlu.ee*

Loodus ja keskkond meie ümber on pidevas muutumises. Ettekandes püüan selgitada, kuidas arenes Eestis ja Lätis pikal 19. sajandil kliimamälu. Ilmanähtusi hakati järjest enam mõõtma ja avaldama ajalehtedes, kuhu tekkis ka erinevaid ilmaga seotud rubriike. Kombineerides mälu- ja kliimauuringuid püüan vastata küsimusele, mis oli kliima tähtsus loodusetajumisel pikal 19. sajandil; millised olid mõõtmise ja narratiivide vormid; kuidas nad levisid; kes olid mõõtjad ja jutustajad; ning millised olid kõige suuremad katastroofid ja nende mõõdetav jälg trükitud narratiivides ja mälumaastikus. Keskseks fenomeniks on Russalka õnnetus ja monument ning nende seos kliimamäluga.

Kohapärimuse roll looduskaitseliste tegevuste vahendamisel: soode taastamise näide

*Piret Pungas-Kohv, Eestimaa Looduse Fond
pirkup@gmail.com*

*Lona Päll, Tartu Ülikool / Eesti Kirjandusmuuseum
lona.pall@ut.ee*

Kohakeskses pärimuses avaldub tõlgenduslik vastastikseos kultuurilise ja ökoloogilise vahel: kohapärimus on seotud konkreetsete maastikega ja keskkonnal on selles folkloorsete tähenduste suunajana keskne roll. Ühelt poolt väljendub kohapärimuses inimeste ja kogukondade suhe ümbritseva eri tasanditel ja viisidel, mis omakorda põimib inimeste omavahelisi suhteid. Teisalt mõjutavad kohapärimust ja selle kasutamist ideoloogilised taustad. Nii võib kohapärimust vaadelda ühtviisi kohasuhet kehtestava ja väljendavana. Silmatorkavalt hästi illustreerivad sellist dünaamikat sood ja nendega seotud pärimus: soo looduslikud omadused kehtestavad inimeste praktikaid (nt kuivendamine, taastamine) ning teisalt sõltuvad sooga seotud inimegevus ja representatsioonid suhtumisest soodesse.

Eesti inimeste suhe soodega on viimastel aastakümnetel muutunud vastupidiseks – algselt kuivendamise näol kultuuristamist vajanud soo on muutunud tänapäeval ürglooduse sümboliks. Elus ja ökoloogiliselt toimiv soo on kuivendatud turbaala kõrval üldise looduskaitseliku diskursuse taustal oluliselt väärtuslikum. Inimeste üha suurenev surve keskkonnale on tinginud vajaduse taastamise diskursuse järele, mis ökoloogilisest perspektiivist püüab leevendada elupaikade kadu ning selle kaudu pikendada inimliigi heaolu. Semiootilisest vaatenurgast aga aitab (taas)elustada inimese ja ümbritseva keskkonna tähendusloomet.

Analüüsime oma ettekandes, milline roll on kohapärimusel looduskaitseliste eesmärkide vahendamisel ja neist rääkimisel. Näitena keskendume teguloole, kus Eestimaa Looduse Fondi eestvedamisel taastatakse Euroopa Komisjoni LIFE programmi ja Keskkonnainvesteeringute Keskuse toel kuut Eesti sooala. Praeguse põhjal võib väita, et pärimuse talletamine ja mõtestamine on osutunud üheks suhtlusvõtmeks, mis aitab avada ust mõlemalt poolt – pärimus aitab viia inimesteni looduskaitselisi eesmärke ja teisalt vahendab inimeste suhet ümbritseva.

Vaateid religiooni ja looduse kokkupuutepunktile

Atko Remmel, Tartu Ülikool / Tallinna Ülikool
atko.remmel@ut.ee

Alates Lynn White'i kuulsast esseest "The Historical Roots of our Ecologic Crisis" (1967) on looduse ja religiooni kokkupuutepunktidest saanud peaaegu et omaette uurimisžanr, mida iseloomustab teatud dualism. Ühelt poolt on tekstede läbivaks jooneks kristlusekriitiline hoiak, mille raames süüdistatakse piibellikku looduskäsitlust – inimene kui looduse kroon ja valitseja – loomupärase ühtsuse ja võrdsuse lõhkumisel. Samuti nähakse kristluse rüpes tekkinud mehhanistsistliku maailmapildi ja teaduse rolli "kultuuri" ja "looduse" kategooriate tekkimisel ning looduskeskkonna kahjustamisel. Teisalt aga väidetakse, et suur osa looduskeskkonnaeetikast on välja kujunenud kristluse või selle oksaharude baasil, ning ka tänapäevase teaduse – milles nähakse peamist vahendit saabuva looduskatastroofi vastu – juured on kristlikus mõtlemises. Kõrvuti selle debatiga, ja osalt samu argumente kasutades, kerkib esile liin, mis käsitleb kogu loodushoiu-alast tegevust ja mõtlust iselaadse (tsiviil) religioonina.

Käesolev ettekanne annab neist debattidest ülevaate ning vaatleb olemasolevat materjali ka sellest aspektist, kuidas tänapäevane loodus-suhe paigutub laiemasse sekulariseerumise ja/või religioosse muutuse paradigmasse.

Metsamuinasjutud ökokodanikele? “Metsavaimu heategu” ökokriitilisest vaatevinklist

Ene-Reet Soovik, Tartu Ülikool
ene-reet.soovik@ut.ee

Kirjandus- ja kultuuriteadustes tegeleb keskkonna ning kirjanduse ja kultuuri suhete uurimisega lähenemiste kogum, mida tavaliselt nime-tame ökokriitikaks. Erinevate osapoolte vahelised suhted on mõistagi mitmetised nähtused, nii et ühtest küljest võib uurida loodus- ja kesk-konnafenomenide representatsioone kultuuris, teisalt eeldame aga, et need representatsioonid omakorda mõjutavad keskkonnaprobleemide teadvustamist, keskkonnaga seotud eetiliste hoiakute omaksvõttu ning teiste liikide ja nende eripärade märkamist.

Keskkonnateemad on päevakorras nii globaalselt kui ka lokaalselt; üheks eredamaks näiteks kohalikul skaalal on käesoleva sajandi teise kümnendi teisel poolel lahvatanud metsadebatt, milles peamised vas-tanduvad poolused on mets kui majanduslike hüvede allikas ja mets kui mõjur elurikkuse ning kliimamuutuse dünaamikas. Samas on pea igalt positsioonilt olnud võimalik oma seisukohtade kaitseks viidata eestlastele kui “traditsioonilisele metsarahvale”. Ühiskondliku arutelu intensiivistumisega suurepäraselt kokku kõlades ilmus 2016. aastal rah-valuulearhiivi kogude põhjal kokku pandud muinasjutukogumik “Met-savaimu heategu. Sada eesti muinasjuttu metsast ja meist”, millesse koostaja Risto Järv on valinud tekstid, need tervikuks komponeerinud ning saatetekstidega varustanud. Kuigi enamik avaldatud lugudest on pärit 19. ja 20. sajandist, tulenevad nende raamistus ja esitamine samast kontekstist kui 21. sajandi Eestis üliaktuaalsed ühiskondlikud debatid.

Ettekandes käsitlen jutukogu kui 21. sajandi lugejale mõeldud trü-kikirjandusteost, lähtudes ökokriitilistelt alustelt. Vaadeldavate pa-rameetrite valikul on abiks Norra uurimisrühma “Nature in Children’s Literature: Landscapes and Beings – Fostering Ecocitizens” eelkõige laste- ja noortekirjanduse keskkonnakäsitluste mõtestamiseks välja töötatud analüüsimaatriks “Loodus kultuuris”. Maatriks paigutab kir-jandusteoseid peategelase loodusega suhestumise teljele rousseau’ist-likust harmooniast keskkonnasuhte problematiseerimiseni ning maail-mavaatelistest antropotsentrismist avarama ökotsentrismini ulatuvale teljele. Lisaks pöoran tähelepanu juttudes ilmnevatele füüsilistele ning

esteetilistele keskkonna kogemise viisidele, jutumaailmade mitmeliigilisele koosseisule ning teose resoneerimisele sotsiaalse kontekstiga.

Kirjandus

Risto Järv (koost.) 2016. *Metsavaimu heategu. Sada eesti muinasjuttu metsast ja meist*. Tallinn: Varrak/Eesti Kirjandusmuuseum.

Nina Goga et al. (koost.) 2018. *Ecocritical Perspectives on Children's texts and Cultures*. *Nordic Dialogues*. Cham: Palgrave Macmillan.

Collective memory and public anti-government demonstration in Czech Republic in 2019

*Eva Šipöczová, Institute of Ethnology, Czech Academy of Sciences, Department of Memory Studies / Estonian Literary Museum
sipoczova@eu.cas.cz*

The paper introduces research of banners and slogans at protests as a specific type of written folklore. The introduction is focused on opportunities which this type of material offers to folkloristic research. The main part introduces one of the themes – collective memory. It is based on a field research and a documentation of banners at the anti-government protests in the Czech Republic in 2019 (*Za nezávislou justici / For an Independent Judiciary*).

The authors of these banners used national history as a source of inspirations. They selected specific historical events, political leaders, prominent people, and periods from collective memory (the figures of memory according to Jan Assmann) and interpreted their symbolic contents in new political context. Which part of collective memory was the main source of inspiration and why? How did authors of banners re/interpret symbolic meaning of chosen figures of memory? How did emotions (for example anger, frustration, hope etc) influence these re/interpretations?

Heeringas regilaulus: mis ta seal teeb?

Kadri Tüür, Tallinna Ülikool

tyyr@tlu.ee

Ettekandes vaatan sisse otsingu 'heering*' tulemusena andmebaasist <http://www.folklore.ee/regilaul> leitud kolmekümne kolme laulu sisusse ja ajaloolisse konteksti, nii palju kui oskan. Eesti kirjanike (Evald Tammelaan, Juhan Smuul, Ülo Tuulik) ookeanikalastuse, iseäranis heeringapüügi teemaliste teoste lähem uurimine on ajendanud küsima ka seda, kuidas on kontakte avamerekaladega kajastatud meie varasemas sõnalises loomingus. Regilaulude andmebaas on väga tore – ja nagu näha, ka tulemuslik – otsikeskkond. Mida aga saadud tulemustest võiks järeldada? Kas heeringas on regilaulus ainult retooriline figuur või viitab ta ka mingitele ajaloolistele oludele? Hansakaubandus, ostukaup, luksus ja prestiiž on mõned esialgsed märksõnad, mida ettekandes välja pakkuda ja asjatundjate abiga läbi arutada.

Loomariik Eesti spordiorganisatsioonide nimede inspiratsiooniallikana: kultuuriline vaade

*Kalle Voolaid, Eesti Spordi- ja Olümpiamuuseum
kalle.voolaid@spordimuuseum.ee*

*Piret Voolaid, Eesti Kirjandusmuuseum
piret.voolaid@folklore.ee*

Sport on nüüdisajal üldlevinud ja üldtunnustatud meelelahutusvaldkond ning loomariigil on selles mängida oma oluline roll. Loomad osalevad võistlusspordis (ratsutamine, moodne viievõistlus, traavisport, skijõrging, polo, kelgukoerte võistlused, koerte võidujooks, tuvide lennutamine, koerte- ja kukevõitlused jm), samuti on loomad alates 20. sajandi algusest esinenud spordikultuuris õnnetoovate talismanide või maskottidena.

Sport on olemuselt emotsionaalne valdkond ja see väljendub ka spordiorganisatsioonide nimedes, mis sisaldavad lisaks spordiala nimetusele sageli kujundlikumat sõnakasutust ning kannavad kultuurilis-emotsionaalset väärtust. Tänapäeval on organisatsiooni nimi üks pädeva turunduse põhikomponente.

Loomariik on olnud spordiklubidele ja -ühendustele nimede leidmiseks oluliseks inspiratsiooniallikaks nii Eestis kui ka mujal maailmas. Eesti Spordiregistri andmetel tegutseb Eestis üle 2600 spordiühenduse ja -klubi, mille nimes leidub mõni loomolend rohkem kui 130 juhul, sealhulgas: mütoloogilised ja ebamaised loomolendid; imetajad (hobused; veislased; karud; kaslased; koerlased; eksootilised olendid); linnud; kalad ja teised veeolendid; putukad jmt.

Ettekanne annab ülevaate, millised loomariigi esindajad on spordiorganisatsioonide nimedes levinud, milliseid loomadega seonduvaid kultuurilisi stereotüüpe ja sümboleid on võimalik nende nimede tagant leida ning millistest organisatsiooni (sh sportlaste) väärtustest sellised nimed kõnelevad. Uurime ühtlasi, kas ja kuidas on nimepanekut mõjutanud ajalooline traditsioon, rahvusromantilised ja rahvusvahelised eeskujud, kas ja kuidas ilmnevad nimedes eri keele- ja kultuuriruumide mõjud. Analüüsisosas pakume välja esmase kategoriseeringu loomolendite järgi.

Uurimus on interdistsiplinaarne ja seostub onomastika, etnolingvistika ja folkloristikaga (zoofolkloor ja spordifolkloor), laiemalt kultuuri-teadustega. Nimematerjali tõlgendamisel toetume kognitiivsetele

metafooriteooriatele, täpsemalt loomade kujutamisele nimedes. Metafoorse tehte abil toimub üht liiki nähtuse (spordiorganisatsiooni tegevuse) mõtestamine teist liiki tuttava nähtuse (looma) abil. Nimi kui tähistaja valitakse välja mingite looma (üksik)omaduste põhjal, mida soovitakse esitleda, mis on kultuuriliselt väljakujunenud ja peaksid olema arusaadavad ka kõigile neile, kes sellesse spordiorganisatsiooni ei kuulu. Nimes sisalduv zoomorfistlik kujundikasutus võimaldab võrrelda sportlasi konkreetsel spordialal nõutavate oluliste tunnuste (nt jõud, tugevus, osavus, tarkus, kavalus) alusel, mida tajume loomariigi esindajatel olevat.

Ettekande allikad on Eesti Spordiregister (<https://www.spordiregister.ee/>) ning valimisse kuuluvate spordiklubide kodu- ja sotsiaalmeedialehed.

ÜMARLAUD: Postkolonialism ja postsotsialism – kas neid saab ühendada?

Osalevad:

*Aimar Ventsel, Elo-Hanna Seljamaa, Keiu Telve, Mare Kõiva,
Andreas Kalkun*

Postkolonialistlik teooria on tänaseks vähemalt pool sajandit vana. Postsotsialism kui teoreetiline kategooria teaduses ei eksisteeri. Umbes paarkümmend aastat tagasi ilmusid esimesed kirjutised, kus üritati postsotsialistlikke ühiskondi käsitleda postkolonialistliku teooria kaudu. Ümarlaua käigus me analüüsime mõningaid tekste ja arutame selle üle, kas nende kahe uurimissuuna sümbioos on olnud õnnestunud või mitte.